SUOMEN ILMASTOPANEELI

Asia: HE 109/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025.
Ympäristövaliokunta, 30.9.2024.

Suomen ilmastopaneeli
Jyri Seppälä, sihteeristö Marianne Leino

Suomen ilmastopaneelin näkemykset

Keskeisimmät huomiot

- Vuoden 2025 talousarvio herättää huolen ilmastotoimien rahoituksen riittävyydestä; Ilmastopaneeli peräänkuuluttaa hallituksen arviota siitä, miten suunniteltu rahoitus riittää toteuttamaan ilmastolain mukaiset suunnitelmat ja ilmastolain sekä EU-velvoitteiden mukaiset tavoitteet. Ilmastovuosikertomus 2024 toteaa yksiselitteisesti, että ilmastolain mukaisten suunnitelmien toimeenpanoon ei ole ohjattu tarvittavia resursseja. Ilmastopaneeli pitää tilannetta huolestuttavana, varsinkin kun nykypolitiikalla ei olla saavuttamassa tarvittavia päästövähennyksiä ja nielun lisäystä, kuten viimeisimmät perusskenaariolaskelmat[1] osoittavat.
- Suurin osa ympäristöministeriön hallinnonalalle kohdistuneista ilmastotoimien rahoitusten leikkauksista toteutui jo 2024 talousarviossa, kuten kuntien ilmastosuunnitelmien rahoituksen lakkautus, sekä monet kotitalouksien energiamurrosta vauhdittaneet tuet. On edelleen epäselvää, miten hallitus aikoo varmistaa tällä rahoituksella kaavailtujen päästövähennysten toteutumisen muilla keinoin.
- Ilmastotoimien osalta on huomion arvoista, että iso osa toimenpiteistä, joilla kansallisen ilmastolain ja EU:n lainsäädännön mukaisiin tavoitteisiin olisi tarkoitus päästä, toteutetaan muualla kuin ympäristöministeriön hallinnonalalla. Ympäristöministeriön hallinnonalan budjettia katsomalla ei siten selviä kokonaistilanne Suomen ilmastopolitiikan toimeenpanosta. Muiden hallinnonalojen osalta Ilmastopaneeli on erityisen huolissaan maankäyttösektorin kustannustehokkaiden toimien perumisesta sekä liikenteen päästöjä kasvattavasta politiikasta.
- Ilmastopaneeli muistuttaa, että talousarvion arvio on oikeanlainen: ”Kunnianhimoisilla ilmastotavoitteilla luodaan uudenlaista kasvua ja markkinoita vähähiilisille teknologioille ja ratkaisuille.”. Toteutuakseen nämä investoinnit vaativat kuitenkin johdonmukaista ja ennakoitavaa ilmastopolitiikkaa, eivätkä tempoilevia ohjauskeinoja.
- Talousarvio toteaa, että ”hallitus jatkaa päästöjen vähentämisen ja nielujen vahvistamisen valmistelua ja toimeenpanoa energia- ja ilmastostrategiassaan sekä valmistautuu tekemään ilmastotavoitteiden täyttämiseen liittyviä päätöksiä myös puoliväliriihessä”. Ilmastopaneeli pitää kurssin korjaamista kiireellisenä tehtävänä ja tarjoaa tietotukensa hallituksen käyttöön. (ks. lisää Ilmastopaneeli 2024[2)].

[1] Koljonen ym. 2024. Perusskenaariot energia- ja ilmastotoimien kokonaisuudelle kohti päästöttömyyttä (PEIKKO). Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165717/VNTEAS_2024_26.pdf?sequence=1&isAllowed=y
[2] Ilmastopaneeli 2024. Kannanotto. Ilmastotoimien jouduttaminen kiireesti on Suomen etu. Saatavissa: https://ilmastopaneeli.fi/hallinta/wp-content/uploads/2024/06/Kannanotto-Ilmastopaneeli-2024-06-18.pdf

Ilmastotoimet ympäristöministeriön hallinnonalalla

Ympäristöministeriön hallinnonalalle on kohdistunut Orpon hallituksen aikana suuria leikkauksia. Ilmastotoimia koskevat määrärahojen leikkaukset on suurimmalta osin tehty jo vuoden 2024 talousarviossa. Talousarvion antamisen yhteydessä olisi ollut tarpeen arvioida millainen vaikutus näillä leikkauksilla on tarvittavien päästövähennysten saavuttamiseen.

Ilmastopaneeli muistuttaa edelleen, että kuntien ilmastosuunnitelmien poistaminen ilmastolaista, ja siihen liittyvän tuen poisto (2024 talousarviossa) on lyhytnäköistä ja epäjohdonmukaista politiikkaa. Kuntien ilmastosuunnitelmat ja niiden tekemiseen osoitettu tuki olisivat saattaneet toimia hyvänä kannustimena ilmastotyön kehittämiseen sekä kunnan alueen päästöjen seuraamiseen myös niissä kunnissa, joissa ilmastotyötä ei ole tähän asti saatu kunnolla käyntiin. Aiottu kuntien päästölaskennan sisällyttäminen Syken lakisääteiseksi tehtäväksi edistää kuntien ilmastotyötä, mutta työn laadun ja kehittymisen turvaamiseksi olisi tärkeää varata työhön aikaisemmin suunniteltu vuosittainen pieni määrärahanmyöntö.

Kuntia ja alueita tulee kannustaa ilmastotyöhön jatkossakin. Kuntien ilmastotyön vauhdittamisen seurauksena voidaan muun muassa kehittää kuntien taloudellista aktiviteettia ja edistää päästövähennysten kustannustehokkuutta. Rahoituksen leikkaaminen ilmastosuunnitelmien lisäksi esimerkiksi liikenteen ilmastotoimilta kunnissa (LVM:n hallinnonalalla, vuoden 2024 talousarviossa) sekä avustuksista kuntien kiinteistöjen öljylämmityksestä luopumiseen, eivät valitettavasti anna kovin hyvää signaalia paikalliseen ja alueelliseen ilmastotyöhön.

Jo 2024 talousarviossa kohdistettiin merkittäviä leikkauksia yhdyskuntien, rakentamisen ja asumisen ilmastotoimiin. 2024 talousarvion yhteydessä lakkautettiin useita tukia, joilla on vauhditettu lämmitystapasiirtymää pois fossiilisista ja tehty myös energiatehokkuutta parantavia toimia, mukaan lukien: avustukset kuntien kiinteistöjen öljylämmityksestä luopumiseen, avustukset asuinrakennusten öljy- ja kaasulämmityksestä luopumiseksi, ARAn korjausavustukset ja ARAn energia-avustus asuinrakennuksille.

Nämä leikkaukset kohdistuvat suurimmilta osin KAISU:ssa esitettyihin toimiin, erityisesti rakennusten erillislämmityksen päästövähennyksiin. Nämä tuet ovat olleet aivan olennaisia kotitalouksien tukemisessa energiamurroksessa. Öljylämmityksestä luopumiseen saatavaa korotettua kotitalousvähennystä jatketaan, mutta sen aikaansaama vaikutus on suoria tukia epävarmempi. KAISUn hyväksymisen yhteydessä annetussa rahoitusarviossa on todettu, että öljylämmityksestä luopumisen tukiin kotitalouksille tulisi varata 30 M€/vuosi 2024-2030 ja energia-avustuksiin tulisi varata 40 M€/v vuosille 2024–2030. Talousarviossa ei myöskään osoitettu rahoitusta avustuksiin sähköisen liikenteen infrastruktuurin edistämiseen asuinrakennuksissa. Fossiilittoman liikenteen tiekartassa vuosittaisen tukitarpeen arvioitiin olevan 10 M€/vuosi vuosina 2022–2030.

Ilmastopaneeli muistuttaa, että yhden luukun lupamenettelyn edistäminen luo mahdollisuuden tehostaa lupamenettelyä, mutta samalla on kuitenkin huolehdittava, että lupaviranomaisilla on riittävä resurssit lakisääteisten prosessien hoitamiseen. Resursseihin pitää sisällyttää myös tiedollisten valmiuksien kasvattaminen vihreän siirtymän vaikutuksista, jotta hankkeen valmistelijoita pystytään etukäteen informoimaan tarvittavista selvityksistä ja lupaviranomaisilla on valmiudet tulkita näitä selvityksiä oikealla tavalla päätöksiensä pohjaksi.

Ilmastotoimien rahoittaminen vuoden 2025 talousarviossa

Talousarvio toteaa, että ilmastolain edellyttämän keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU) toimeenpano etenee, mutta jättää mainitsematta, että toimiin suunniteltua rahoitusta on leikattu merkittävästi. Talousarvion yhteydessä olisikin tärkeää esittää arvio siitä onko esitetty rahoitus riittävällä tasolla toimeenpanemaan ilmastolain mukaisia ilmastosuunnitelmia. Ilmastotoimien rahoittamiseen suunnatut määrärahat vaikuttavat ohjautuvan käytännössä päästökauppasektorin alla olevien toimintojen aktivointiin eikä toimenpiteisiin, jotka edistävät suoraan Suomen kansallisten EU-tavoitteiden saavuttamista. Kuten viimeisin ilmastovuosikertomus osoittaa, Suomen tulisi tehdä lisätoimia taakanjakosektorilla sekä erityisesti maankäyttösektorilla.

Talousarvion yleisperusteluissa luvussa 6 kuvataan ”Hiilineutraaliutta ja vihreää siirtymää edistävät talousarvioesityksen määrärahat”. Luvussa todetaan, että hiilineutraalisuuteen liittyviä tavoitteita edistetään yhteensä n. 2,22 mrd. eurolla, mikä on n. 147 milj. euroa enemmän kuin vuonna 2024 toinen lisätalousarvio mukaan lukien. Määrärahatasoa kerrotaan nostavan etenkin uusiutuvan energian ja energiatehokkuus -teeman määrärahat, jota puolestaan selittää energiatuen määrärahojen kasvu edellisestä vuodesta, mikä johtuu lähinnä aiemmin myönnettyjen valtuuksien maksatusaikatauluista.

On mahdotonta arvioida, edistetäänkö 2,2 miljardilla aidosti hiilineutraaliutta, sillä kuten talousarvio myöntää, määrärahoihin sisältyy myös tukia, joiden voidaan arvioida olevan ainakin osin ympäristölle haitallisia, esimerkiksi maataloudelle kohdentuvissa menoissa, ja liikennesektorin tuissa. Ilmastopaneeli toteaa, että ympäristölle haitallisia tukia olisi syytä avata talousarvion yhteydessä seikkaperäisemmin. Kustannustehokkuuden ja politiikkajohdonmukaisuuden nimissä, juuri väärään suuntaan ohjaavista tuista olisi syytä luopua ensimmäisenä. Samaan aikaan kuitenkin hallitus on leikannut nimenomaan kustannustehokkaista toimista, kuten vettämisestä (MMM:n hallinonala) ja perunut jo tehtyjä päätöksiä esim. jakeluvelvoite (TEM:n hallinnonala), ja kuntien ilmastosuunnitelmat (YM:n hallinnonala). Ilmastopaneeli onkin huolissaan ilmastopolitiikan epäjohdonmukaisuudesta, mikä voi heikentää myös Suomen kuvaa puhtaiden investointien luotettavana maana.

Talousarvio kertoo, että Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoitus vaikuttaa vielä v. 2025 korottavasti hiilineutraaliutta edistävien määrärahojen tasoon. Maksatukset EU:sta Suomen valtiolle perustuvat kansallisen suunnitelman etenemiseen ja siinä esitettyjen välitavoitteiden ja tavoitteiden saavuttamiseen. Tuloarvio elpymis- ja palautumissuunnitelman (sisältäen REPowerEU-osion) saatavien maksatusten osalta on 489 miljoonaa euroa vuonna 2025. Ilmastopaneeli muistuttaa, että hallituksen politiikalla tähänkin sisältyy merkittävä riski, sillä sovitut tavoitteet liikenteen osalta uhkaavat jäädä saavuttamatta ja tällä saattaa olla vaikutusta maksatusten toteutumiseen.

Ilmastopaneeli pitää valitettavana Suomen kansainväliseen ilmastorahoitukseen kohdistamia säästöjä. Suomi on sitoutunut Pariisin sopimuksen toimeenpanon edistämiseen ja tukemiseen kehittyvissä maissa. Ilmastorahoituksesta leikkaaminen ei ole johdonmukaista tämän kanssa.